

Dansens teologi

Ur Maria Ronns bok

Heliga danser - dans som rit och bön
(1997, nytryck 2005)

Inledning

Med människan föddes dansen. Den var tidigt en självklar del i den religiösa kulten och följde även med in i de tre Abrahamsreligionerna: judendom, kristendom och islam. Det vi vet om dans i den tidiga kristna kyrkan är genom kyrkofädernas skrifter. I församlingarna uppmuntrades dans och förebilden var den judiska dansen som Gamla testamentet hänvisar till, även om det kristna uttrycket också påverkades av den omgivande grekiska kulturens danstraditioner.

Från och med 300-talet började kritiken mot dans i kyrkan. Den var till en början hövsam och gällde oftast överdrifter och olika typer av missbruk i samband med dans. Men ju längre tiden gick desto kraftigare blev protesterna. Danstyper, rörelser och steg som prisats som himmelska under de första århundradena fördömdes nu med hänvisning till att de var hedniska. I Toledo år 539 fördömdes dans i samband med kyrkliga handlingar och i Auxerre år 573 förbjöds gudstjänstdeltagare att dansa kördanser, liksom nunnorna att sjunga. Men det var svårt att få präster och lekmän att sluta dansa. Samtidigt som förbud och fördömanden basunerades ut från olika kyrkomöten höll sig en levande danstradition envist kvar, på en del håll ända fram till våra dagar.

Idag är dansen tillbaka i det kristna sammanhanget. I Svenska kyrkan har Heliga danser funnits i snart femton år. Dansen har en utformning som tydligt knyter an till det kristna mysteriet, samtidigt som den ödmjukt prövar sig fram då det inte finns en färdig tradition att bygga vidare på. Heliga danser har många beröringspunkter med den tidiga, folkligt-religiösa dansen, dels då de utnyttjar och vidareutvecklar den folkliga dansens enkla steg och form, dels då danserna är allas och inte endast för professionella dansare eller särskilt utvalda bland kyrkans folk.

Heliga danser utgör en del av en internationell dansrörelse, som under 1970-talet fick en renässans genom den tyske dansprofessorn Bernhard Wosien. Han var son till en luthersk präst och började läsa teologi, men slutade då hans dröm var att bli dansare. Efter en framgångsrik danskarriär började han samla in folkliga danser och med dem som bas koreograferade nya med andligt innehåll. Bernhard Wosien presenterade danserna för den nordskottiska kominiteten Findhorn, som sedan spred dem vidare under namnet Sacred Dance. Idag finns dansgrupper i hela västvärlden, alla med sitt särmärke beroende på andlig tillhörighet. Dansformen är även etablerad i de katolska och protestantiska kyrkorna runt om i Europa.

Det som förenar alla grupper är att cirkeln är dansens basform och att de enskilda danserna antingen hör till den traditionella folkliga genren eller är nya danser som utgår från den folkliga dansens enkla och repetitiva mönster och steg. Idag är Bernhard Wosien död, men hans dotter Maria-Gabriele Wosien, som är danspedagog och skribent, fortsätter hans arbete. Hon forskar om olika danstraditioner, samlar in gamla danser och koreograferar nya. De flesta finns

beskrivna i fyra av hennes dansböcker (se litteraturförteckningen). Av de danser som presenteras i den här boken är *Fader vår* och många av Taizé-danserna hennes.

Sacred Dance introducerades i Sverige genom Lucie Minne i början av 80-talet. Heliga danser, som fått sitt särmärke genom mötet med den kristna nystiken, har växt fram genom praktisk tillämpning i dansgrupper och utbildningar under de senaste femton åren. De första dansgrupperna startade sig tillsammans med cirkeldansaren Marie-Louise von Malmberg i Markuskyrkan i Stockholm, där jag tjänstgjorde som präst. Namnet "Heliga danser" kom först efter några år.

Heliga danser kan användas som liturgiskt moment i gudstjänsten eller utgöra grunden för hela gudstjänsten, som vid prostens Ingemar Thorins TV-gudstjänst i Kirsebergs församling i Malmö på Långfredagen 1996. Men än så länge förekommer danserna mest utanför den traditionella liturgin. Ett stort antal människor har genomgått grundutbildningen i Heliga danser. Den har anordnats av Svenska kyrkans utbildningscentrum i Sigtuna i samarbete med Sensus studieförbund. Även Lunds- och Härnösands stift har arrangerat utbildningar i Heliga danser, också de i samarbete med Sensus. Nya kurser hålls kontinuerligt på olika håll i landet. En del av dansledarna är verksamma inom olika församlingar i Svenska kyrkan, andra använder dansen i sina yrken – som psykologer, arbetsterapeuter och sjukgymnaster – då dansformen har en starkt terapeutisk och läkande sida.

Himlakroppen

Dans är ett andligt uttrycksmedel. Dess styrka ligger i den icke-verbala kommunikationen mellan dansaren och det mysterium vi kallar Gud. Rytmiska rörelser och steg uttrycker tankar, känslor och handlingar och de symboler och bilder som dessa formar leder människan bortom den synliga verkligheten, till den gudomliga, heliga upplevelsen.

Det primära redskapet i dansen är kroppen och synen på kroppen har ofta varit avgörande för människans inställning till dans. I de kyrkliga sammanhangen försvann dansen nästan helt för några hundra år sedan. Det skedde i en tid av övertro på människans förnuft där kroppen blev ett bihang till det ädla intellektet – en uppfattning som varit förhärskande allt sedan dess. I Bibeln däremot är kroppen, själen och anden en ouplöslig enhet. Kristus är kropp och i nattvarden tar vi del av hans kropp och blod. Jesus säger till lärjungarna i Johannesevangeliet (6:53–56): "Om ni inte äter Människosönens kött och dricker hans blod, äger ni inte livet... Den som äter mitt kött och dricker mitt blod förblir i mig och jag i honom." Aposteln Paulus skriver i Första Korintierbrevet (6:19–20): "Vet ni inte att er kropp är ett tempel för den heliga anden, som ni har inom er och som ni har fått från Gud? – Ära då Gud med er kropp."

Även den moderna vetenskapen hävdar människans psykosomatiska enhet och visar gång på gång att kropp och själ, arv och miljö, natur och kultur inte går att skilja åt, utan är "indragna i en ömsesidig ringdans där det inte går att säga vem som för och vem som följer", som hjärn- och beteendeforskaren Steve Rose uttrycker det.¹ Ändå fortsätter vi leva som om det inte fanns något samband mellan kroppen och själen. Kroppen behandlas för sig och själen för sig. I kyrkan är andlighet fortfarande en intellektuell fråga, trots att det krävs en kroppslig handling eller upplevelse för att få en andlig erfarenhet. Det har heller inte blivit bättre av att kroppen satts upp på en piedestal och ses som en dyrbar ägodel. Den trimmas och putsas men är sällan i dialog med "ägarens" inre.

Kroppen är inte bara något materiellt. Kroppen är en själslig kropp, en andlig kropp. Den förmimmer och upplever och får erfarenheter som lagras och längre fram väcks till liv. Barnet lär sig allting med kroppen och barnets kroppsliga erfarenheter ligger till grund för den vuxna människans förhållande till sig själv och omvärlden. Utan den kroppsliga upplevelsen skulle människan ha svårt att förstå sådant som tid och rum, matematiska system och logiska sammanhang.

Kroppen är alltså inte avskuren från de egenskaper vi vill tillskriva själen: tänkandet, minnet och känslorna. Hjärnan är en del av kroppen, och liksom armen och hjärtat rör sig är tanken, minnet och känslan kroppsliga rörelser, även om de är mer svåråtkomliga. Men trots att själen är kroppslig är den inte gripbar. Människan är endast medveten om en liten del av sina inre och yttre rörelser. Fysikern Maxwell beskrev detta redan 1879: "Det som görs av det som kallas jag,

görs troligen av någonting i mig som är större än jag.⁷² Det medvetna, intellektuella jaget är endast en liten del av människan. Om kroppen och det omedvetna kan beskrivas som ett obegränsat uppslagsverk, är det medvetna jaget endast en mycket begränsad läsare av det.

Människokroppen ingår i det eviga kretsloppet av liv, död och pånyttfödelse liksom allt annat i universum. Människan är beroende av allt och alla liksom allt och alla är beroende av henne. Hon är skapad av samma liv som en stjärna på himlavalvet och en sjöhäst på havets botten och kan inte vara ensam lika lite som den röda vallmon på sädesåkern. Människan står på jorden samtidigt som hon svävar tillsammans med jorden i universum. Hon är förankrad och ändå inte. Hon är en jordisk kropp samtidigt som hon är en himlakropp.

Ängeln och staden. 1200-tal. Oxford.

Rytmisk rörelse

Rytm är ett mönster av betoningar och olika varaktighet av ljud eller rörelse. Mönstret består av grupper av jämna och ojämna slag och pulser eller av cykler med samma antal slag som ständigt upprepas. Allting i universum rör sig i sin egen rytm och alla dessa rytmer påverkar varandra. Människan rör sig liksom planeterna rör sig och ur rörelsen uppstår samma rytmiska vågor som en gång skapade universum.

Människans inre tar sig rytmiska uttryck. Inte bara pulsen i hennes blod och cellernas delning har en rytm utan även hennes andning, hennes gång, tal, gester och rörelser har en rytm. Den rytmiska rörelsen är unik för varje människa och en drift lika stark som behovet av föda och sömn. Den omfattar både viljemässig och intuitiv rörelse liksom viljemässig och intuitiv stillhet. Musiken har en sällsam förmåga att väcka människokroppens rytm. Den lockar, nästan tvingar till rytmisk rörelse och endast genom starka inre och yttre hinder klarar människan av att motstå den. Rytmen knyter samman musiken, ordet och dansen och det är i dansen människan får möjlighet att leva ut sin inre rytm, likväl som att komma i kontakt med rytmen i hennes omvärld.

Dans är i grunden all rörelse, från barnets vaggande till prima ballerinas hisnande hopp. När den dansande låter det undermedvetna skapa rörelserna kan kroppen och själen mötas. Men människan har en tendens att inte leva ut hela sin rörelsekapacitet och använder kroppen på ett ofta mekaniskt sätt. Ett sådant oförlöst rörelsebehov splittrar människan; kroppen och själen blir varandras konkurrenter och människan stelnar. Hon värjer sig för kroppskontakt och obalansen i hennes inre kan yttra sig i kroppen.

I dag trevar sig dansen tillbaka till det andliga uttryck som den en gång kom ifrån, till en dans som tar med hela människan: kropp, själ och ande. Den dansande blir en enhet och full av liv, eller Helig ande. Anden, som är det kitt som binder samman kroppen och själen, är liksom rörelsen ett tecken på liv. Dansaren blir ett med det gudomliga varat, med den rytm som en gång skapat universum. Dansaren kommunicerar med kroppen och det är den dansande kroppen som kommer till insikt.

Himmelska steg

Religion bär på en hemlighet som inte är nåbar för förnuftet, men som man i någon mening kan komma i kontakt med genom egna upplevelser och erfarenheter. I de mysteriereligioner som fanns i det antika samhället, som kristendomen växte fram i, kunde särskilt invigda få del av Guds fördölda kunskap.

I Nya testamentet används det grekiska ordet *mysterion*, hemlighet, för denna kunskap. Hemligheten ansågs gömd i Skriftens ord, drömmar och uppenbarelser. Den största hemligheten var Guds plan. Den fanns med från början och innebar människans befrielse genom Kristus. Aposteln Paulus menade sig tillhöra de invigda och i Efesierbrevet (3:3–4) säger han: "...genom en uppenbarelse avslöjades hemligheten för mig så som jag redan i korthet har skrivit. Och när ni läser det kan ni förstå att jag har fått insikt i hemligheten med Kristus."

Kyrkofadern Clemens av Alexandria (150–216 e Kr) menade att förut-sättningen för att få insikt i hemligheten med Kristus var den egna upplevelsen och erfarenheten. Liksom andra kristna föreställde han sig att änglarna i himlen dansade i cirkeldans och att denna dans, som var en förebild för den jordiska dansen, var en hemlighet, ett mysterium. Han uppmanar därför människor att möta änglarna genom fackeltåg och jordisk dans:

Du också, om det lyster dig, låt inviga dig! Då skall du dansa i cirkel tillsammans med änglarna runt Gud, som är utan början och utan slut, den ende sanne Guden, under det att Guds Logos (Kristus) instämmer i vår sång.³

Johannes-akterna är en textsamling från 200-talet e Kr och en av Nya testamentets apokryfer. I en Kristushymn står det: "Den som inte dansar förstår inte vad som sker." Även detta citat talar om dansen som ett mysterium och att det är omöjligt att förmedla upplevelsen av dans till någon som inte dansar. Johannes-akterna är en vidareutveckling av Apostlagärningarna och har delvis en mycket fantasifull berättarstil. De var förmodligen mycket populära ända fram till 700-talet, då Andra Konciliet i Nicea beslutar att "ingen får skriva av (denna bok), men inte bara det, utan vi anser att den förtjänar att överlämnas åt elden".⁴

Oavsett anledningen till fördömandet av Johannes-akterna är det synd att Kristushymnen, som troligtvis var en slags initiationsdans, helt kom att försvinna. Idag har hymnerna åter tagits fram och överförts till dans av både Bernhard och Maria-Gabriele Wosien, även om de bara kan gissa sig till hur dansen såg ut.

Johannes-akterna berättar om Jesus som samlar sina lärjungar i Getsemane natten innan han skall gripas. Han ber dem ställa sig i en cirkel och fatta varandras händer. Jesus ställer sig själv i mitten och sjunger en hymn och lärjungarna svarar med "amen":

*Jag vill spela flöjt. Dansa alla. – Amen
Jag vill sjunga sorgesång, jämra er alla. – Amen
Åttakretsen lovsjunger med oss. – Amen
Tolvtalet dansar därövan. – Amen
Det tillhör allt att dansa. – Amen
Den som inte dansar förstår inte vad som sker. – Amen⁵*

...
*Ni som dansar, betänk vad jag gör,
ty ert är detta människans lidande
som jag skall lida
Ty aldrig hade ni förstått ert lidande
om inte Fadern skickat mig som Ordet till er
ni som såg hur jag lider
såg (mig) som (ert) lidande
och när ni såg detta stannade ni inte
men blev alltigenom rörda⁶*

Jesus leder dansen. Lärjungarna, som förenas genom att fatta varandras händer, ser mot honom och imiterar hans rörelser medan de kretsar runt honom. Lärjungarna måste bli lika honom för att bli ett med honom. I dansen följer de Kristi väg och genom dansen invigs de i mysteriet. Dansen blir en bild för hur döden besegras och hur vår trasiga värld blir hel igen. Hela skapelsen dansar till Guds lov: solen och månen, jorden och planeterna, stjärnbilderna och alla fixstjärnorna. "Tolvtalet dansar där uppe sin cirkeldans", sjunger Jesus. De tolv profeterna, de tolv månaderna eller Zodiakens tolv stjärnbilder. Alltings vara är en dans som kan återställa harmonin och ordningen.

Från *mysterion* kommer ordet mystik. Mystik är en andlig riktning inom de stora världsreligionerna och kan definieras på många olika sätt. Det centrala inom den kristna mystiken är dels att lära känna Gud genom att lära känna sig själv, dels betoning på den egna upplevelsen av det gudomliga varat – *unio mystico*, att nå enhet med Gud. Den mystiska upplevelsen kan infinna sig helt oväntat i en vardaglig situation, men vanligtvis används vissa redskap för att nå den mystiska erfarenheten. Förutom fasta, bön och meditation används även dans. Sufiska Melevi-Derwisher och judiska chassider dansar, liksom de första kristna dansade och mystiker som Hildegard av Bingen och Heinrich Seuse. Mechtild av Magdeburg (1207–1288 e Kr) skriver:

*Jag kan inte dansa, Gud, jag kan om du leder mig
Då dansar jag in i kärleken, och ur kärleken in i kunskapen,
och ur kunskapen in i lustan, och ur lustan dansar jag
utöver och bortom alla mänskliga sinnen.
Där vill jag stanna, fastän jag väl vet
att jag måste strida vidare här på jorden.*

Det heliga

Religion betyder återknytande. Det som knyts samman i religionen är den synliga verkligheten och mysteriet bakom den. Religion erbjuder människan att uppleva en slags essens av den livskraft som bär upp alltings vara; en upplevelse av det heliga.

Teologen Rudolf Otto kallade denna upplevelse för *numenös* efter det latinska *numen*, som var naturens speciella ande i det antika Rom. I boken *Det heliga* menar han att upplevelsen inte går att hitta någon annanstans än i det religiösa sammanhanget och att den hör samman med heligheten i den yttre verkligheten: i platser, byggnader, gester, dofter och rörelser. Andra menar att heligheten kan uppstå även utanför de traditionellt religiösa sammanhangen, som vid första ögonkontakten med det nyfödda barnet eller synen av den fint mejslade snökristallen som gnistrar i solen – att de är heliga ögonblick av liv.

Den heliga känslan liknar den mystiska och är liksom känslor i allmänhet svår att beskriva. Endast människan själv vet vad hon upplevt. Hon försöker kanske att fånga känslan med ord som hisnande, andlös och tidlös. Eller som kalla kårar och att frysa till is, eftersom upplevelsen också kan ha ett skräckfyllt drag. Ordet helig kommer från germanskans *hailagaz* som betyder invigd, av gudomen försedd med lyckligt liv. Genom historien har det haft olika slags innebörd, men alltid något avskilt och höjt över vardagens trivialiteter. Helighet har samma rot som hel, helande och hälsa. Det heliga läker och skapar mening. Det heliga förvandlar, gör mörker till ljus och helar det som är splittrat.

Ett annat ord för helig är sakral. I svenska språket används orden ofta synonymt, även om människor och djur sällan är sakrala utan heliga. Men framförallt säger vi att Gud är helig och att den kraft som bär upp livet är helig: Helig ande. I profana sammanhang använder vi ordet helig betydligt oftare än sakral, då sakral blivit ett ord som enbart används i särskilt högtidliga sammanhang. Människor kan tala om att sitta i bastun som en helig stund, att det är något heligt med fredagsmiddagen eller att ett särskilt minne är heligt.

Andra språk, som engelskan och tyskan, använder inte helig och sakral på samma sätt som svenskan. Motsvarigheten till Heliga danser är inom engelskt språkområde Sacred Dance och i tyskan Sakraler Tanz. Men det som avgör vilket ord som används är inte bara det allmänna språkbruket i landet utan också vilken tyngdpunkt man vill lägga på dansens inriktning och innehåll. Heliga danser är en dansform som knyter an till den känslökvalitet som inte bara inbegriper Ottos numenösa utan även de laddade upplevelser som livet ger. Dansernas helighet hör också samman med helighet i tid och rum och att de verkar inom ramen för en kristen tradition.

Det heliga rummet

En helig plats kan vara ett rum som är byggt för ett andligt ändamål eller en plats som är tolkad som helig. Platsen kan vara profan under en tid och helig under en annan. Den är helig för att det finns ett samförstånd mellan människor om dess helighet. Detta innebär inte att platsen är godtyckligt vald – det finns alltid en orsak till att platsen är helig.

Många människor känner en högtidlig frid när de kommer in i ett heligt rum som kyrkan. De överväldigas av något de inte kan förklara och betar sig ofta respektfullt även om de anser sig vara ateister. Det finns något i rummet som känns heligt. En kyrka som förändrats till restaurang skulle däremot inte inge samma heliga upplevelse, eftersom kyrkan inte längre används som ett heligt rum. Samtidigt kan det finnas restauranger som ger en helig upplevelse, liknande den i en kyrka. Det kan bero på arkitektur, inredning eller belysning; bara något så enkelt som levande ljus skapar en helig upplevelse, då det finns en speciell laddning i lågan och då elden är en viktig symbol inom religionen.

En plats kan bli tillfälligt helig därför att den helgas genom riter, ceremonier eller sakrament. Den speciella stämning som skapas mellan människor i en ritual stärker den enskilda människans upplevelse av det heliga vilket i sin tur påverkar laddningen i det heliga rummet. Likväl kan någon med negativ inställning hindra att känslan av helighet når de andra. Heligheten i det tillfälliga rummet eller platsen förstärks av attribut som associeras med liv, så som vatten, jord, eld och dofter. Ett rum kan göras heligt genom att man förbereder det noga och under en längre tid. Ängen helgas av solen och månen och blommornas skönhet. Rummet helgas av människors handlingar.

Heliga platser har olika funktioner. Där sker bland annat samtalet mellan människa och Gud och samtalet om Gud och det stora mysteriet bakom livet. För samtidigt som man säger att Gud är överallt och i allt kan man behöva en särskild plats för gudomen, där den gudomliga kraften finns för att stärka människan och göra henne hel. Pilgrimsresor till heliga platser och helgedomar har oftast varit förbundna med helande, läkande krafter. Förutom en plats för gudomen är kyrkan en visuell metafor för både kroppen och universum. Den gotiska katedralen är bilden av den korsfäste Jesus, men också bilden av människokroppen i allmänhet.

I Heliga danser har rummet stor betydelse för dansarens upplevelse. Ett enkelt och avskalat rum med några få utvalda symboler ger möjlighet till närvaro och koncentration, medan ett brokigt rum kan splittra och dra uppmärksamhet från dansen. En människa som är fullständigt närvarande i sin kropp kan dansa var som helst utan att bli distraherad. Hon behöver varken symboler eller ritualer eftersom hon är samstämmig med sitt eget vara och inte låter sig påverkas av den yttre verkligheten. Hon bär det heliga rummet inom sig.

Dans som rit

En rit är en medveten, kroppslig handling som gestaltar ett skeende eller en myt. Den är ett symboliskt, återkommande drama som oftast involverar en grupp av människor och som framförs även om åskådaren är osynlig eller endast en aspekt av det egna jaget. En rit består antingen av enkla, stilerade handlingar eller komplexa rörelsescheman och kan även innefatta verbala uttryck som sång och tal. Många gånger har riten lekens form, men betyder alltid något på allvar för dem som deltar.

Det rituella dramat markerar oftast en övergång från ett sätt att vara till ett annat, genom att man lämnar en tid, plats, roll eller status för att övergå till en annan. Den gestaltar att människan inte är färdig i och med sin biologiska födsel utan måste födas på nytt, inte bara en gång i livet utan flera. Eller som Jesus uttryckte det till Nikodemus (Joh 3:3): "Sannerligen, jag säger dig: den som inte blir född på nytt kan inte se Guds rike."

Den nya födelsen innebär ny existens samtidigt som människan har fått en ny kunskap. Hon vet något hon inte visste tidigare och hon har tagit del av ett mysterium: hon är initierad. Men den som ska födas på nytt måste först dö bort från sitt gamla sätt att vara. En del riter gestaltar detta på ett mycket konkret sätt, som genom att lägga den som ska initieras i en grav eller på marken under kvistar. I en del kristna samfund sker dopet fortfarande i en dopgrav, genom att den som ska döpas sänks ner under vattnet i en flod eller sjö.

Dessa riter har en symbolik som understryker förändringens mönster och är kända under namnet *rites de passage*, övergångsriter. Religionsforskaren Mircea Eliade talar om övergångens symbolik med ord som porten och tröskeln, vilka avgränsar det heliga från det profana. Bron, menar han, är en symbol för den farliga övergången som bland annat en människa i kris kan erfara: antingen stannar hon i den eller så går hon stärkt ur den. "Jesus – frid vare med honom – sade: 'Världen är en bro. Gå över den, men slå er inte ned på den.'" (Inskrift på moskén i Fatphur-Sikri, Indien)

Många övergångsriter är knutna till förändring i samband med födelse, pubertet, giftermål och död och har på svenska fått namnet livscykelriter. I den kristna kyrkan kan dopet, vigseln och begravningsgudstjänsten betecknas som livscykelriter. Men dessa är ibland alltför hårt stilerade och ger inget utrymme för deltagande. Man berörs inte alltid i en djupare mening, då språket och intellektet dominerar. I västerlandet utgör de profana riterna ett marginellt fenomen och har ofta förlorat sin högtidliga och magiska karaktär, vilket skapat en stor vilshenhet bland många människor.

Dans som rit föddes med den religiösa kulten och är fortfarande en levande tradition i många religioner. I den koptiska kyrkan i Etiopien framförs sedan 600-talet varje år en särskild prästdans, på Kanarieöarna dansar de katolska invånarna i samband med de stora Maria-högtiderna och i Spanien

framför korgossarna dansen *Los seises* i Sevillas katedral. Dans som rit har oftast en bunden form, med bestämda rörelser och steg, men kan även ha mer fria uttryckssätt. Musiken kan vara alltifrån handklapp och fotstamp till samman-satta instrumentala stycken.

Heliga danser har de flesta av ritens kännetecken och är en *rite de passage*. Dansens andliga grund är det kristna påskdramat, vars innebörd är att människan måste släppa tag om sitt liv för att få liv. Hon måste vandra med Kristus genom livet, för att korsfästas, dö och till sist uppstå med honom. Enskilda danser kan antingen ha nyfödelse som tema, eller enbart död och mörker, och de kan kombineras så att de tillsammans bildar en rit som följer Kristus väg fram till nyfödelse. Dansriten kan förstärkas med olika andliga uttryck, som ljus- och vattenceremonier, bugningar och olika böneställningar, eller som på Askonsdagen med att ett kors ritas på deltagarnas panna med aska.

Genom de kraftfält som det rituella dramat skapar sker en slags rening och känslomässig insikt som hjälper de enskilda deltagarna till struktur och ordning. I cirkeln förenas händerna och deltagarna svetsas samman till en enda kropp, liksom kropp och själ fogas samman i den enskilda människan.

Dans som bön

Ordet bön associeras oftast med den formulerade bönen, att be med ord, antingen muntligt eller skriftligt eller genom den inre dialogen. I Heliga danser ber kroppen, ordlöst och utan kontroll av det medvetna jaget. Precis som i den formulerade bönen kan kroppen be för att få något, i begärsbönen, eller be för någon, i förbönen. Den kan be i tackbön och lovsång. Men det finns även bön som inte är en aktiv handling eller riktad mot någon eller något, utan handlar om att endast vara, att vila i Guds vara. Den kallas i kristen tradition för kontemplation och kommer från latinets *contemplare*, som betyder skåda, att skåda Gud.

Den omedvetna kroppen vilar intuitivt i tystnad och närvaro för att kunna återhämta sig medan det medvetna jaget stretar emot och vill fylla tiden med olika göromål. Kontemplation är en övning i stillhet, att kunna släppa taget om tingen och görandet och närma sig själv för att kunna vila i sitt eget vara. Som Mäster Eckhart skriver i *Undervisande tal*: "Man kan inte vara hel i det man gör,

om man inte är hel i det man är."

Kontemplation har många olika former: dans, sittande djupmeditation eller meditation med hjälp av inre bilder eller mantra, som till exempel Jesusbönen, den meditationsform som varit rådande i östkyrkan. I den västliga kyrkan används idag za-zen, en zen-buddistisk teknik, eller olika typer av djupmeditation inspirerade av za-zen. Båda knyter an till den tidiga östkyrkans kontemplativa bön, där sambandet mellan kroppslig närvaro och inre upplevelse betonades. Dessa typer av djupmeditation har inget mantra eller annan språklig referens. Mycket schematiskt handlar de om att tömma sig på alla tankar och känslor för att bereda plats för Gud.

I djupmeditation är sittställningen och andningen hjälpmedel för att hindra tankar från att få fäste. I Heliga danser är det musiken och de enkla stegen. Stegkombinationerna repeteras om och om igen och blir efterhand så invanda att kroppen dansar intuitivt och undermedvetet, utan att störas av intellektuella processer. Det ögonblick dansaren börjar tänka på hur hon dansar, dansar hon omedelbart fel och tvingas på så sätt tillbaka till att endast vara i dansen. Musik kan svinga människan bortom tid och rum och tillsammans med de repetitiva stegen och den gemensamma rytmen förstärks tidlösheten och känslan av oändlighet. Dansaren, som tömmer sig på alla tankar, upphör att vara den som dansar och blir dansen.

Musiken inbjuder till rörelse och det är roligt att dansa. Därför är det kanske lättare att dansa som meditation än att sitta, vilket kräver mer tålamod och disciplin. Men sittande kontemplation är ett bra komplement till dans då den förstärker den kroppsliga närvaron och koncentrationen. Heliga danser inleds och avslutas oftast med stående tyst bön, som har samma funktion som den sittande bönen. I längre danspass förekommer även stående bön mellan danserna. I Heliga danser finns lugna, så kallade meditativa danser, med musik från Taizé eller sånger inspirerade av den gregorianska musiken. Den dansande kontemplationen kan också vara livliga danssteg, med snabb och sprudlande musik. Ändå kan samma mål uppnås: att tömma sig och bereda plats för upplevelsen av det heliga.

Tystnad helar och läker. Den yttre tystnaden under meditationen hjälper människan till inre tystnad. Efterhand tränar hon upp förmågan till koncentration och närvaro i kroppen, så att hon förutom de inre tankarna även låter yttre ljud passera. Detta kan i sin tur öva upp koncentrationen rent generellt och skapa jämvikt och lugn oavsett yttre kaotiska förhållanden. Men dans som bön är inte inåtvänd i den meningen att den har narcissistiska eller egoistiska motiv. Kroppslig bön har en social funktion. Dess syfte är självkännedom, att lära känna både sina goda och onda sidor och att komma till insikt om att kärlek är och inte något man gör.

Symbolen

Hela meningen, betydelsen och värdet av livet är bestämt av mysteriet bakom det, av en oändlighet som inte kan förklaras med förnuftet utan som endast kan uttryckas genom myter och symboler.

Nicolas Berdyaeff

I sin bok *Christian Symbolism* hänvisar konsthistorikern John Baldock till citatet ovan och säger att det är något av en motsättning att skriva en bok om symboler, med tanke på att en symbols signum är oändligheten, det gränslösa, och därmed inte låter sig formuleras eller förklaras genom en enkel definition. Det enda sättet att fullständigt beskriva innebörden av en symbol är helt enkelt genom själva symbolen. Men även om det är en undanlidande känsla kvar när man försöker förklara en symbol så finns det alltid en förbindelse mellan symbolens yttre form och det den representerar. Vatten som symbol har en laddning som berör, då det fysiska vattnet är en absolut förutsättning för liv. Barnet föds i vatten och människan dör utan vatten.

Ordet symbol kommer från det grekiska verbet *symbollein*, vilket betyder kasta ihop. Det som kastas ihop i symbolen är den synliga och osynliga världen, det ändliga och oändliga. I symbolens rum möts den yttre, mätbara verkligheten och den inre, omedvetna och andliga erfarenheten. Dessa binds samman till en helhet, som i sin tur söker sig in i människans vara. Föreningen visar att verkligheten är en och inte skapad av två oförenliga delar. Symbolen hjälper människan att ordna och strukturera sin värld och förekommer inom livets alla områden. Särskilt nödvändig är den inom religionen, för att människan ska kunna kommunicera om den osynliga, okända verkligheten som religion handlar om. Symbolen har en viktig funktion i upplevelsen av det heliga, till skillnad från den mystiska upplevelsen. Den heliga upplevelsen är oftast kopplad till tid och rum, eller har en språklig referens, medan den mystiska upplevelsen inte har några yttre referenser alls.

Symbolen kommer inte med några svar, men ger en direkt och personlig känslouerfarenhet som hjälper människan att hantera existentiella frågor. Symboler finns i alla religioner. Bibelns rika symbolsystem vidareutvecklades under olika epoker och kulturer och nådde sin höjdpunkt i Europa under medeltiden. Men mycket av den symbolik som då kunde bygga broar till människans inre liv är idag stängd för de flesta. Symbolen tolkas ofta bokstavligt och har inte längre någon kraft. Symbolen är inte ett tecken, ett vägmärke eller en anvisning i en dator. Den har alltid drag som inte går att fastställa med det medvetna, intellektuella jaget. För att överleva som symbol får den inte vara alltför bunden i tiden, utan måste vara så öppen att den tål de förändringar som sker i världen. Många av de allra äldsta symbolerna, som cirkeln, korset och labyrinten, kommer alltid att finnas kvar då de inspirerats av det evigt välkända, det för alltid bestående.

Symboler i rörelse

Människans inre liv tar sig kroppsliga uttryck. Känslor och förhållningssätt visar sig i gester, rörelser och steg och när dessa fungerar som kompositioner i rytmisk ordning är det dans – symboler i rörelse. I dansen gestaltar människan symboler med sin egen kropp, antingen genom att knyta an till en språklig referens eller genom att spontant skapa rörelser utifrån det inre, omedvetna rummet. I Heliga danser fungerar den språkliga referensen på två olika sätt, dels genom en berättelse, en sång, ett bibelord eller ett namn med symbolisk laddning, dels som ett "mantra" i en ordlös bön.

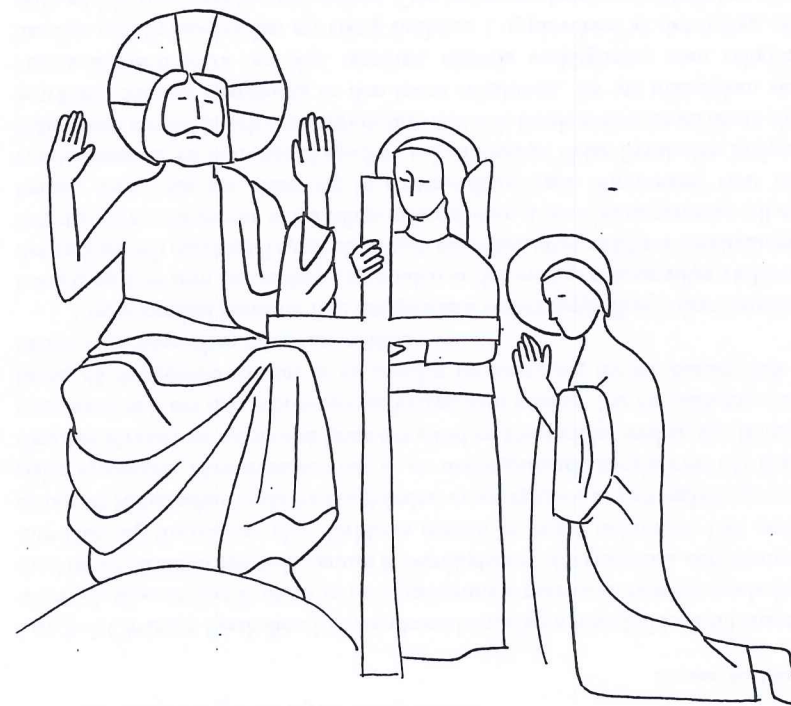
Den rytmiska rörelsen i kombination med allt det som symbolen signalerar väcker känslor och personliga minnen. I rörelsen smälts symbolen samman med den egna personliga erfarenheten och berör människan på ett djupare plan än om hon bara hör eller betraktar en symbol. I Heliga danser gestaltar den enskilda dansaren symboler samtidigt som hon kan betrakta när de andra dansarna gestaltar dem. I en tid när många av våra symboler förlorat sin mening kan kroppen återerövra dessa i dansen. Efter år av rabblande kan innebörden i Fader vår åter bli synlig genom symboliska gester och rörelser. Den personliga erfarenheten kan i sin tur bana väg för en upplevelse som ger erfarenhet av det heliga.

I den spontana, fritt skapande dansen formas symboliska uttryck utifrån dansarens omedvetna. Dessa gester och rörelser kan bli bärande symboler först när de upprepas och delas av flera. Det måste alltid finnas någon form av samförstånd i ett mänskligt kollektiv om en symbol ska fortleva och betyda något. Inre andlig erfarenhet har alltid haft yttre kroppsliga former i alla tider och religioner, även om det inte har varit fråga om dans. Olika gester och kroppsrörelser har stilerats och koncentrerats till symboliska mönster, vars djupa innebörd alltid har påverkats av det kulturella och sociala sammanhanget. Dessa gester och rörelser finns i Heliga danser, som moment i rörelsemönster eller som inledande eller avslutande moment i dansen.

Många rörelsemönster är likartade inom olika religioner. Världen över knäböjer människor, bugar och niger, som tecken på ödmjukhet och respekt. I Bibeln är knäböjandet en åtbörd av fromhet och används i alla kristna kyrkor och samfund. Skälen varierar dock; en del böjer knä i tillbedjan, andra i ånger och bot. Den enda gång som evangelietexterna skildrar att Jesus ber på knä är i Getsemane strax före gripandet. En annan tradition, som användes redan i den tidiga kyrkan, är den stående bönen. Händerna är framsträckta i axelhöjd med handflatorna utåt, i så kallad orante-ställning, som också kan ha utsträckta armar med handflatorna uppåt som den korsfäste. Att lägga sig ner med utsträckta armar och ansiktet mot marken, prostration, är ett tecken på ånger men också ett totalt överlämnande åt Gud.

Med händerna kan människan utföra komplicerade och uttrycksfulla

symboliska rörelser, ensamma eller i kombination med andra delar av kroppen. En del kristna flätar samman fingrarna i bön, på samma sätt som sumererna och de gamla romarna gjorde. Andra kristna låter handflatorna mötas med fingrarna uppåt, som hinduer och buddister. Katoliker ritar korstecknet, framför sig med handen, från den vänstra skuldran till den högra, medan man i den ortodoxa kyrkan gör tvärtom. Idag låter en del fingrarna peka nedåt mot jorden och händerna utgå från hjärtat som symbol för kärlek eller korsar armarna över bröstet som symbol för enhet.

Kristus. Katedralen Notre Dame, Paris.

Gud som cirkel

En cirkel har ingen början och inget slut. Dess välvda linje leder tillbaka till den punkt den en gång utgått ifrån. Den strävar ständigt inåt, mot sin egen mitt, liksom den slungas utåt, ur sin egen mitt. Sträckan mellan omkretsen och mittpunkten är alltid densamma i hela cirkeln. Flyttas mittpunkten, flyttas även cirkeln. Cirkeln är oändlig, fullkomlig och tidlös. "Gud är en cirkel vars centrum finns överallt och vars omkrets finns ingenstans", skrev Hermes Trismegistos på 100-talet e Kr.⁷ Cirkeln har funnits i alla tider och kulturer som symbol för det oändliga, upphöjda och heliga. Cirkeln som en bild av Gud inspirerades från början av solen och månen, som i många kulturer även själva var gudar.

Koncentriska cirklar är de ringar som bildas när man släpper något i vattnet. De förekommer ofta på förhistoriska gravar och blev i kristen tradition en symbol för treenigheten. Platon skriver att kungastaden på ön Atlantis skulle utgöras av koncentriska cirklar av land omväxlande med vatten. När cirkeln får ekrar blir den ett hjul. I Daniels bok i Gamla testamentet talas det om flammande hjul på Guds tron. Hesekiel (1:18–20) har en vision av fyra väsen med hjul intill sig: "Och deras hjulringar var höga och förskräckliga, och på alla fyra var hjulringarna fullsatta med ögon... Och hjulen lyfte sig tillsammans med dem, ty väsendenas ande var i hjulen." Cirkeln som omsluter ett symmetriskt kors, konsekrationskorset, är ett invigningskors och symboliserar Kristi herravälde. Det kan även föreställa paradiset, där korsets armar är de fyra floderna som rinner upp vid livets träd i paradiset mitt.

Cirkeln blev tidigt den rituella dansens form. Förflyttningen, synupplevelsen och den slutna formen samverkar och förstärker känslan av sammanhang, helhet och evighet. På samma gång som dansaren är en del av cirkeln och förflyttas i den, så ser hon cirkeln och när den förflyttas. Hon är en del av en symbol samtidigt som hon ser och upplever symbolen. Cirkeldansen följer solen och planeternas gång över himlavalvet och i äldre tider trodde man även att vissa danser påskyndade solens förlopp och vårens ankomst. Människan dansade som åkallan, hon dansade för hälsa och krafter, krig och fred, regn och sol, för den goda skörden och för kärlekens skull. Hon dansade runt en mittpunkt som kunde vara ett heligt träd, en sten eller annat magiskt föremål.

De rester som västerlandet idag har av den rituella cirkeldansen är de folkliga danserna, som till exempel de grekiska danserna eller våra ringlekar runt julgran och midsommarstång. Heliga danser börjar och slutar i cirkel och det är till cirkeln alla återvänder mellan danserna. De flesta danser sker också i cirkel. Cirkelns mittpunkt representerar det gudomliga varat och omkretsen, vilken dansarna bildar, är den skapade världen som gudomliggörs genom dansens heliga handlingar. Gud föds i var och en och människan får en mittpunkt, ett kraftcentrum, som hon kan verka utifrån.

Änglarnas himmelska cirkeldans

De första kristna tänkte sig jorden som en avbild av den gudomliga, himmelska världen. Kristus var rättfärdighetens sol som hälsades välkommen med en slängkyss vid soluppgången varje morgon. I kyrkokonsten blev solens cirkel glorian, som symbol för den strålande auran runt Kristi huvud. Solförmörkelsen efter Jesu död på korset symboliserade den skam solen kände inför den sanna solen Kristus.

Även dansen hade sin himmelska motsvarighet. Redan under första delen av 100-talet e Kr beskriver Hermas Herden en himmelsk dans, med tolv dansande jungfrur. Kyrkofäderna menade att änglarna dansade i cirkel i himlen och att de kristna skulle dansa samma cirkeldans på jorden. Cirkeldansen var den synliga bilden för den osynliga världens mysterier, liksom den var en symbol för de döda själarnas förening med Gud.

Änglarnas himmelska cirkeldans framfördes i kyrkans kor av gudstjänstdeltagarna med biskopen i spetsen. Man tänkte sig att Kristus och himmelens änglar var med, särskilt när den heliga nattvarden firades. Kyrkofadern Clemens av Alexandria beskriver en cirkeldans där deltagarna vänder sina ansikten mot himlen och sträcker upp sina händer och stampar med sina fötter. Biskopen Baseleios i Caesarea skriver på 300-talet e Kr: "Kan det finnas något mer välsignat än att här på jorden imitera änglarnas cirkeldans."⁸

Kyrkofäderna hänvisar till den judiska traditionen som förebild för den kristna dansen. Men cirkeldansen fanns redan i den antika grekisk-romerska kulturen som de första kristna kom i kontakt med. Den grekiska filosofen Platon skrev om den himmelska ringdansen i *Faidros* på 300-talet f Kr. Nyplatonismens huvudrepresentant Plotinus, som i sin tur influerade kyrkofäder som Clemens av Alexandria och Gregorius av Nyssa, beskriver på 200-talet e Kr en kör som dansar i cirkel runt körledaren:

*"Liksom kören alltid går i cirkel runt försångaren och sjunger som bäst... då vi betrakta honom, så se vi där vårt slut och vår vila... I denna dans kan man begrunda källan till livet..."*⁹

Den himmelska ringdansen på jorden var ett accepterat bruk bland kristna och kan mycket väl ha uppstått utan påverkan utifrån. Den tillhörde kyrkans invigningsfester och uppenbarade uppståndelsens mysterium. Redan under 300-talet e Kr förekommer cirkeldanser till martyrernas ära. Människor dansade vid deras gravar eller i kapell där relikerna bevarades. De var en slags segerdanser, som ofta leddes av en hög kyrklig dignitär. Pukor, flöjter och citteror ansågs som lämpliga instrument och patriarken Chrysostomos av Konstantinopel avrådde deltagarna från att sjunga klagovisor. Även den senare kyrkogårdsdansen skedde i cirkel med sång och musik.

Föreställningen om änglarnas himmelska cirkeldans levde länge kvar i den kristna världen. Den finns avbildad i kyrkokonsten, som i Fra Angelicos målning från början av 1400-talet, och är vanligt förekommande i hymner och sånger från tidig medeltid och framåt. Ett exempel är en fransk hymn från 900-talet som framfördes vid påskdagens morgonmessa i klostret i Moissac. De närvarande dansade och sjöng: "Församlingen pryder det heliga: Kom och se skaran av de ringdansande!"¹⁰ Vid en Maria-gudstjänt i Echternach på 1000-talet dansade församlingen och sjöng:

*Klappa nu till bifall
Ni män och kvinnor
stäm upp i samklang
gemensamma vackra sånger
och framför ringdanser
till den heliga
Marias ära!*¹¹

Den himmelska ängladansen. Detalj ur Fra Angelicos "Yttersta domen". Italien, 1400-tal.

Korset

Korset är liksom cirkeln en av människans ursymboler. Det är en universell, religiös symbol och har funnits i alla tider: i gamla Egypten, Mesopotamien, Kina, Indien och skriftlösa religioner i vår egen samtid. För den kristna människan hör korset samman med en historisk händelse: korsfästelsen av Jesus från Nasaret. Korsfästelsestraffet var grymt och användes endast för slavar, grova brottslingar och upprorsmakare. I början av kristendomens historia orsakade korset också svårigheter, då bilden av Gud som fastspikad på ett kors uppfattades som skamlig och nedsättande. Det var först i och med kejsare Konstantins vision av korset som segerstecken och när kristendomen blev statsreligion i romarriket, som korset blev en allmän symbol.

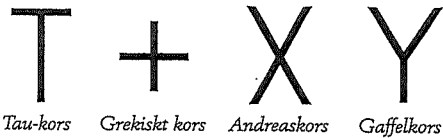
I katakomberna i Rom finns flera olika slags kors: grekiska och latinska kors, tau-kors och ankh-kors, som alla är från första århundradet efter Kristus. Ankh-korset, som troligen härstammar från ankaret, var ursprungligen en egyptisk symbol för liv. I Nya testamentet symboliserar ankaret trygghet och stabilitet. I Hebréerbrevet (6:19) står det om Guds orubbliga löfte: "Detta hopp är vår själs ankare. Det är tryggt och säkert och när innanför förhänget." Frithiof Dahlby skriver i boken *De heliga tecknens hemlighet* att det lär finnas över fyra hundra korsformer. Få av dem har med korsfästelseredskapet att göra och åtskilliga har en symbolik som kristendomen delar med andra religioner.

Korset är livets tecken i lika hög grad som dödens. I Matteusevangeliet (16:24–25) säger Jesus: "Om någon vill gå i mina spår, måste han förneka sig själv och ta sitt kors och följa mig. Ty den som vill rädda sitt liv skall mista det, men den som mister sitt liv för min skull, han skall finna det." Korsets två armar binder samman livets skenbara dualism till ett, till en helhet. Lidandet och det goda livet är en ordning och inte två oförenliga tillstånd. Både det onda och det goda finns i människan.

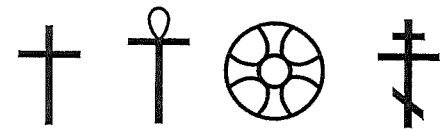
Korset är inte bara knutet till mysteriet med frälsningen utan även till mysteriet med skapelsen. Kosmos fyra riktningar finns i korset, vilka resulterar i de fyra väderstrecken och de fyra årstiderna. Den vertikala korsarmen är förbindelsen mellan himmel och jord, den horisontella förbindelsen mellan människa och människa, mellan människan och skapelsen. Korset har fyra koordinater vars axlar skär varandra i origo: *axis mundi*, jordens mittpunkt. Korset är livets träd runt vilket jorden och hela universum cirklar.

I Gamla testamentet växer livets träd vid de fyra floderna i mitten av Paradiset. Denna symbolik fick en stor betydelse för medeltidens legender om det Sanna korset. Golgata, huvudskalleplatsen, är enligt dessa legender inte bara platsen för Jesu korsfästelse utan även för det träd ur vilket korset förfärdigades. Golgatas huvudskalle är inget mindre än Adams huvudskalle, i vilken livets träd slog rot. Kunskapens träd har blivit förvandlat till det eviga livets träd, som förenar de två Adamsgestalterna.

Korsets symbolik finns även i vävningen, en av människans äldsta göromål. Varpen och tråden formar tillsammans ett kors, vars origo korresponderar till den mittpunkt som finns i människokroppen och som hennes kraft utgår ifrån. Genom att närma sig korset, balansen och ordningen, ordnar väverskan det kaos som finns inom henne. I Heliga danser vävs livets mönster av kors, cirklar och spiraler och den dansande ordnar liksom väverskan sitt inre liv. I dansen finns även ett osynligt kors i cirkelns mitt eller så utgår de fyra korsarmarna från cirkelns mittpunkt och bildar ett synligt eller osynligt konsekrationkors.

Tau-kors Grekiskt kors Andreaskors Gaffelkors

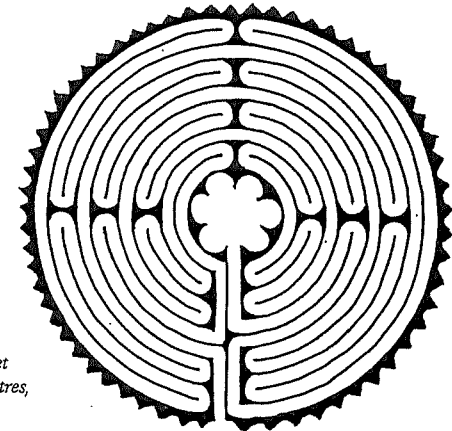
Latinskt kors Ankh Ellakors Grekiskt-ryskt kors

Labyrinten

Labyrinten är en ytterst komplex symbol med en gåtfull innebörd och historia. Man kan bara gissa sig till vad den ursprungligen symboliserade eller hur den användes. Den finns i den kristna traditionen, men gångna tiders teologer refererar sällan till den som symbol. Labyrintens väg går in mot en mittpunkt som samtidigt är en vändpunkt från vilken vägen ut startar. Den är en bild av livet och mysteriet bakom det, som man kan komma i kontakt med om man vandrar genom den.

En labyrint kan se ut på många olika sätt, allt ifrån spiralen, pseudo-labyrinten, till mer intrikata labyrinter som den i Amienskatedralen utanför Paris. Den vanligaste och kanske mest ursprungliga varianten är den så kallade vinkellabyrinten, som utgår från ett kors med vinklar och en punkt i varje kvadrat. Labyrinten förväxlas ofta med den formation som kallas *maze*, som har alternativa vägar med återvändsgränder, och som utmanar människans ångest att välja. Vägen in i och ut ur labyrinten är däremot enkel att finna och symbolikens fokus är snarare vändpunkten än valet.

Labyrinten finns i de flesta religioner världen över. I Norden har den funnits sedan förkristen tid, i form av stenar på marken eller utskuren i torv. I Algeriet finns en över två tusen år gammal kristen basilika som har en labyrint inlagd som mosaik i golvet. Även många av de stora gotiska katedralerna ute i Europa har mosaiker i form av labyrinter. I katedralen i Chartres är labyrinten tolv meter i diameter. Den väg som skall vandra är två hundra meter. Labyrinten i katedralen i Auxerre, som förstördes i slutet av 1600-talet, var enligt dåtida dokument lika stor. Den äldsta bevarade labyrinten i världen är över 4000 år gammal och finns inristad på en klippvägg på Sardinien.

Labyrinten på golvet
i katedralen i Chartres,
Frankrike.

Dans i labyrint och spiral

Den mest kända labyrinten är troligtvis den i myten om kungasonen Theseus från Aten. Där låter kung Minos bygga en flyktsäker labyrint i Knossos på ön Kreta. I mitten finns vidundret Minotaurus, till hälften tjur och till hälften människa, som kung Minos offerar sju atenska kvinnor och män till vart nionde år. En gång ber Theseus att få följa med dem som skall offeras. Kung Minos dotter Ariadne blir förälskad i hjälten och ger honom ett svärd och ett nystat garn. Theseus lyckas döda det förfärliga vidundret och med hjälp av det uppnystade garnet letar han sig sedan ut till Ariadne och friheten.

Theseus och Ariadne flyr tillsammans med de räddade atenarna från Kreta, men stannar först på ön Delos för att fira segern över Minotaurus. Där sägs de dansa en spiraldans som åskådliggör Theseus äventyr i labyrinten. Dansen förekommer än idag och har namnet *Geranos*, tranedans, och var troligtvis en fruktbarhetsrit inför sådden i vårens tid då tranorna återkom efter vintern. Bandet som förenar de dansande till en kedja symboliserar tråden i Ariadnes garnnystan.

Det finns många kopplingar mellan labyrinten och den rituella dansen. Än idag dansar man till exempel runt ett träd eller en majstång med ett band eller rep för att bilda en spiral. Den tyska banddansen, som även knyter an till solens gång och naturens cykliska växlingar, ägde rum ute i en labyrint formad av stenar på marken. I de nordiska länderna blev den känd som Jungfrudansen, där Jungfrun var symbolen för det mål som de dansande eftertraktade.

Den kultiska sedvänjan att dansa i labyrinter fortsatte i den kristna kyrkan, liksom berättelsen om Theseus äventyr. I Sankt Mikaelsskyrkan från 1000-talet var Theseus och Minotaurus avbildade i labyrintens mitt och en inskription löd: "Theseus inträdde och dödade det dubbelgestaltade vidundret."¹⁰ Labyrinten i den kristna kyrkan knöt an till Kristi uppståndelse och var enligt den medeltida traditionen en bild för den svåra väg som Jesus talar om i evangelierna. I Matteusevangeliet (7:13–14) säger Jesus:

Gå in genom den trånga porten. Ty den port är vid och den väg är bred som leder till fördärvet, och det är många som går in genom den. Men den port är trång och den väg är smal som leder till livet, och det är få som finner den.

I katedralen i Auxerre utfördes på påskdagen en slags bollspelsdans ända fram till 1538, då den förbjöds genom ett parlamentsbeslut. Kyrkliga ledare ledde en långdans runt labyrintens utstakade väg på golvet i kyrkan och dansen ackompanjerades med en antifon i tretakt. En stor boll, *pelotan*, cirkulerade mellan ledarna och de övriga deltagarna. Den representerade solen och dess bana med nedgång och uppgång, analogt med Kristi död och uppståndelse.

I katedralen i Chartres ledde biskopen långdansen genom labyrinten före

påskdagens mässa. De dansande förflyttade sig i samma riktning som solen går ner; mot Kristi död. I labyrintens mittpunkt vändes död till liv och dansarna fortsatte, nu vända mot den uppstigande solen, för att uppstå till nytt liv med Kristus. I Norden begav sig de kristna iväg på påskdagsmorgonen för att "gå treddeborg" – Trojas borg – i en sten- eller torvlabyrint.

När de kristna riddarna i slutet av 1100-talet tvingades ge upp det heliga landet blev det omöjligt att upprätthålla traditionen med pilgrimsfärden till Kristi grav i Jerusalem. Istället uppmuntrades människor att göra pilgrimsresan genom labyrinten på golvet i någon av de sju rekommenderade katedralerna. För att göra vandringen lika svår som Jesu vandring till Golgata skedde den på knä. Sträckan ut från labyrintens mitt representerade den inre resan från graven till uppståndelsens glädjefyllda minut. Särskilt i Frankrike fick labyrinten namnet *Vägen till Jerusalem*.

Det gudomliga Kristus-barnet talar med de lärde i templet. Detalj från en målning av Butinore, Italien, 1400-tal.

Stamp, hopp och snurr

I Gamla testamentet finns många hänvisningar till dans, särskilt hopp- och stampdanser. "Slå dina händer samman, och stampa med dina fötter", uppmanar profeten Hesekiel (Hes 6:11). Både hopp- och stampdanser har med jordens växande, död och återfödelse att göra och var säkert ett arv från de tidigare fruktbarhetskulterna. Den tekniska termen för hoppdansen är tripudium, från grekiskans *tripod*, rytmisk förening av tre takter. Termen förekommer i olika förbudsprotokoll genom hela historien och tycks beskriva ett slags trestegsdans med hopp. Dansen användes i de mest skiftande sammanhang och hade troligtvis både med liv och död att göra.

Det är lätt att gå förbi alla referenser till dans i Gamla testamentet då det inte alltid framgår att texten har med dans att göra. I hundrafemtionde psaltarspsalmen står det tydligt att man skall "Prisa Gud med tamburin och dans", medan Hesekiels uppmaning till klapp och stamp inte är lika uppenbar. Förutom de hebreiska orden för stamp och hopp finns det ytterligare elva ord för dans, varav det vanligaste är *hul* eller *hil*, som betyder snurra eller virvla.

Davids dans framför förbundsarken, som kyrkofäderna ser som förebild för de kristna danserna, var troligtvis extatisk med mycket snurr och virvlar. Kyrkofadern Gregorius av Nazians skriver på 300-talet i *Orationes*: "Dansa Davids dans framför förbundsarken, för jag tror att den innehåller mysteriet att vandra i Guds åsyn." Ett annat bibelställe kyrkofäderna gärna hänvisar till är Miriams segerdans efter att israeliterna klarat sig genom Röda havet (2 Mos 15:20): "Och profetissan Mirjam, Arons syster, tog en puka i sin hand, och alla kvinnorna följde efter henne med pukor och dans." I Nya testamentet säger Jesus i både Matteus- och Lukasevangeliet: "Vi spelade för er, men ni ville inte dansa" (Mat 11:17 och Luk 7:32) och aposteln Paulus, menar kyrkofäderna, måste ha dansat cirkeldans med änglarna under sin himmelfärd (2 Kor 12:2-4).

Genom kyrkofäderna fortsatte dansen i kyrkliga sammanhang, trots alla förbud mot dans från 300-talet och framåt och trots att dansen som liturgiskt uttryck fick allt svårare att göra sig gällande. Det lägre prästerskapet hänvisade till kyrkofäderna och fick även stöd av folket. På 600-talet kritiserade biskopen av Noyon Eligius dans i samband med kyrkliga handlingar. Men folket protesterade:

*Hur mycket du, romare, än må predika, det skall dock inte lyckas dig att förinta våra gamla sedvänjor. Ingen människa skall kunna förbjuda oss dessa våra gamla lekar, som bereda oss så storartat nöje.*¹²

Rafaello della Colombe från Dominikanerorden ansluter sig till kyrkofädernas positiva inställning till dans. Han framhåller på 1620-talet att dansen är en

symbol för lagbundenheten i universum och kan jämföras med stjärnornas dans och att bönen inte är något annat än ett danshopp.

Dansen levde länge kvar i samband med gudstjänster och kyrkliga högtider och festivaler, på kyrkogårdar och vid likvaker. Även de så kallade Narr- och Åsne-gudstjänsterna, som innehöll dans, var seglivade. I åtskilliga länder dansade människor vid jul, påsk och pingst, liksom vid Kristi lekamens fest och när man firade sina helgon. Man dansade i mysterie- och mirakelspel, på kyrkbacken och i väldiga dansprocessioner till och från kyrkorna. Till staden Echternacht i Luxemburg kom människor hoppande i skaror varje pingst för att fira och ära aposteln Willibrod, som grundade ett kloster i staden på 700-talet. Man trodde att hans relik skänkte hälsa och att dansprocessionens hopp medverkade till tillfrisknandet.

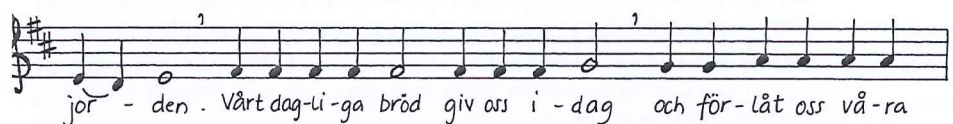
Bergerettan är en av de kyrkliga danser som levde kvar allra längst. Dansen hörde till påskens uppståndelsefest och framfördes på flera olika platser i Frankrike fram till revolutionsåret 1789. Den dansades troligtvis i en cirkel av präster och korgossar. En skrift från 1500-talet beskriver en liknande cirkeldans, en så kallad "påsk-carole". Den utfördes under påskaftonen tillsammans med sången *Salvator Mundi*, Världens frälsare, först i klostret och sedan som procession in i kyrkan och runt koret. Bergerettan förekom ibland även vid pingstfesten och i Châlons-sur-Saône finns vittnesmål om en *chorea*, en cirkeldans med sång, som ägde rum på en äng. De sjöng *Veni Sancte Spiritus*, Kom Heliga ande, och dansade troligen som i Heliga danser.

Idag är dansen tillbaka i många av de kristna kyrkorna. Inspirationen hämtas gärna från gångna tider för att ta upp den tråd som mer eller mindre klipptes av i de flesta länder i och med upplysningstiden. Hopp, stamp och snurr är ingredienser också idag, även om det skett en förskjutning av symboliken. De magiska föreställningarna som handlade om sjukdom och död har fått en annan betoning. Men att stampa är fortfarande kopplat till den jord som både ger och tar liv och att hoppa och snurra är lika mycket ett uttryck för glädje som att växa i kraft och vishet med Gud.

Den gudomliga cirkeln. Kapitel från klosterkyrkan Santa Maria de Quintanilla de la Vinas, provinsen Burgos. 600-tal

FADER VÅR

FADER VÅR

"Fader vår som är i himmelen"

Händer i kors över bröst.

"Helgat varde ditt namn"

Till orante-A eller orante-B.

"Tillkomme ditt rike"

Till kupade handflator: Höger nedåt vid höjd av nyckelbenet, och vänster uppåtvänd i brösthöjd.

"Ske din vilja"

Till vänster hand knuten på bröst med vinklad arm sträcks fram i brösthöjd.

"såsom i himmelen så ock på jorden"

Händer sträcks ovan huvudet och händer sänkes till raka armar. Sträckta fingrar.

"Vårt dagliga bröd giv oss idag"

Till böneställning med handflator mot varandra i midjehöjd.

"och förlåt oss våra skulder"

Handflatorna upp till punkten mellan ögonen och något böjt huvud.

"såsom ock vi förlåta dem oss skyldiga äro"

Båda händerna fram i gest av givande i midjehöjd.

"och inled oss icke i frestelse"

Till vänster hand (knuten) på bröst och sänkt högerarm.

"utan fräls oss ifrån ondo"

Vänsterarmen sänkes.

"Ty riket är ditt och makten och härligheten"

Händer lyftes fram och upp. Vid "härligheten" möts långfingrarna.

"i evighet"

Händer i cirkel.

"Amen"

Djup bugning med händerna i kors.

NYCKEL

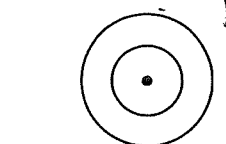
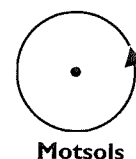
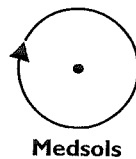
TILL DANSTECKEN

H = Steg höger fot	int = fot intill den andra	pb = peka bakom
V = Steg vänster fot	foten	st = stampa
s = sida	l = lyft	tå = ena fotens tådel sätts intill den andra foten
b = bakom, bakåt	sp = spark	tkl = tå-klacksteg
xb = kors bakom	h = hopp	stb = fot sätts tillbaka
f = framåt, framför	pf = peka framför	
xf = kors framför	ps = peka åt sidan	

Ett streck under **H** eller **V**: Ett taktslag
 Två streck under **H** eller **V**: Två taktslag
 Tre streck under **H** eller **V**: Tre taktslag

Dessa streck behöver ej motsvara slagets exakta notvärde i notskrift. Vid en mycket långsam dans kan de t ex motsvara en hel musiktakt.

- Dansriktning höger
- Dansriktning vänster
- Dansriktning mot mittpunkt
- Dansriktning bakåt
- Fötter på plats
- Dansriktning (höger) runt på stället
- Gungning i sidled
- Dansarens position (näsa i dansriktning)
- Dansarens position mot mittpunkt och rörelse mot mittpunkt
- Dansarens position mot mittpunkt och rörelse bakåt

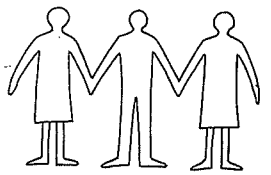
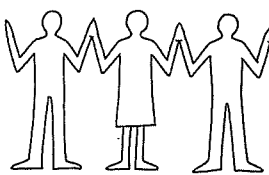
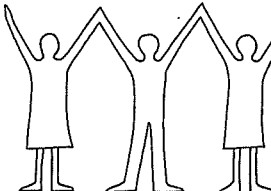

Spiral
 Kängin ut under armarna på andra sidan
 Bra bra braja bibbe-loff-känning
 Alla gör musiklössen vilket som drar i borta på till sig

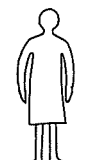

Fattningar (där dansarna håller varandras händer)

Allmänt:

Alla fattar sina händer på exakt samma sätt: höger handflata är vänd upp mot himlen och vänster handflata vänd ned mot jorden.

V-fattning	W-fattning	Y-fattning
L-fattning: Nedre del av armen slingrar sig om grannens nedre del av arm. Handfattning: Höger handflata uppåt och vänster handflata nedåt.	Korgfläta: Vänster arm korsar vänster grannes högra arm (under). Höger arm korsar höger grannes högra arm (över).	Falsk korgfläta: Varannan dansare i V-fattning med händerna över de förras armar.

Arm och handställningar (individuella)

Bönegest	Orante-A	Orante-B	Händer ovan huvud	Armar vid sidorna	Gester av givande eller mottagande

Stegkombinationer

Exempel:

Fotombytesteg: <i>dubbelsteg</i> Steg fram. Den andra foten sätts intill. Den första foten tar sedan ytterligare ett steg.	<u>H</u> <u>V</u> <u>H</u> f int f
Syrtossteg: Finns i grekiska dansen Syrtos. Syrtossteg består av ett långt steg och två korta framåt eller bakåt.	<u>H</u> <u>V</u> <u>H</u> f f f
Syrtossteg åt sida: Ett sidsteg och den andra foten i kors bakom samtidigt som motsatt lyfts och därefter sätts ned.	<u>H</u> <u>V</u> <u>H</u> s xb tb
Vinranka: En vinranka består av fyra steg, två sidosteg och två steg i kors bakom och framför den andra foten.	<u>H</u> <u>V</u> <u>H</u> <u>V</u> s xb s xf <u>H</u> <u>V</u> <u>H</u> <u>V</u> xf s xb s
Luciasteg: Steg fram och den andra fotens tådel sätts intill	<u>HV</u> f tå

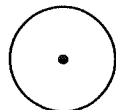
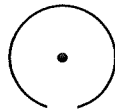
Två medeltida dansformer

Under medeltiden dansade man och sjöng till en sång, en carole. Det fanns två danstyper:

BRANLE

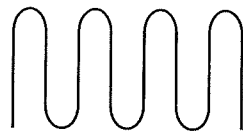
Branle (eller bransle) dansades i öppen eller slutna cirkel.

Stegkombinationerna var enkla och kropparna svängde ömsom fram och ömsom bak. Franskans "branler" betyder just svänga. Enligt dåtida kristen tradition dansade man alltid åt vänster (medsols) för att, som man då ansåg, undvika att onda andar kom in i cirkeln.

FARANDOLE

Farandole var en långdans, som framför allt kännetecknades av alla de figurer som spiral, meander och portar som ledaren tog initiativ till. Stegen avpassades efter takten och man använde olika typer som vanliga gångsteg, fotombytesteg, och hoppsteg. (Se figurer på sidorna 94)

Kann från medeltiden varje annan

LITTERATURFÖRTECKNING

Apokryferna till Nya testamentet, urval och översättning Bertil E. Gärtner, Stockholm 1972

Artes, Lauren, *Walking a Sacred Path – Rediscovering the Labyrinth as a Spiritual Tool*, New York 1995

Backman, Louis E. *Den religiösa dansen*, Stockholm 1945

Baldock, John, *The elements of Christian Symbolism*, Great Britain 1990

Beck – Friis – Blomqvist – Nordenfeldt, *Dansnöjen genom tiden*. Arlööv 1980

Bibeln – de kanoniska böckerna, Gamla testamentet, 1917, Svenska Bibelsällskapets varsamma revision, Nya testamentet, 1981, Bibelkommissionens översättning

Bibeln – Tillägg till Gamla testamentet, *De apokryfa eller deuterokanoniska skrifterna*, Bibelkommissionens utgåva, Stockholm 1986

Biedermann, Hans, *Symbollexikonet*, Borås 1995

Bischofsberger, Erwin och Eklöf, Christel, *Guds födelse i människan – Om mystik och inre bön i kristen tradition*, Malmö 1989

Bodin, Per-Arne, *Den oväntade glädjen*, Skellefteå 1991

Broder Roger från Taizé, *Hans kärlek är en eld*. Stockholm 1990

Chase, Gilbert, *The Music of Spain*, New York 1959

Cooper, J.C. *Symboler – En uppslagsbok*, Borås 1995

Dahlby, Frithiof, *De heliga tecknens hemlighet – symboler och attribut*, Slovenien 1995

Driver, Tom E. *The Magic of Ritual – Our Need for Liberating Rites that Transform Our Lives & Our Communities*, New York 1991

Dropsy, Jacques, *Den harmoniska kroppen – En osynlig övning*, Borås 1992

Dropsy, Jacques, *Leva i sin kropp – Kroppsuttryck och mänsklig kontakt*, Finland för WSOy 1991

Eliade, Mircea, *Heligt och profant*, Stockholm 1968

Encyclopedia of Religion, Eliade, Mircea, editor in Chief, New York 1987

Ur Filokalia om Hjärtats bön, urval och översättning av Sten Rodhe, Stockholm 1983

Fornberg, Tord, *Matteusevangeliet 1:1 – 13:52. Kommentar till Nya testamentet I A*. Uppsala 1989

Gomez Muntané, Ma. *Carmen, El Libre de Montserrat, Cantos Y Danzas*. Barcelona 1990

Illuminations of Hildegard of Bingen, texts by Hildegard of Bingen with commentary by Matthew Fox, Santa Fe 1985

Historiska Nyheter, nr 58, Statens historiska museum i samarbete med Riksställningar, 1995

Hägglund, Bengt, *Teologins historia – En dogmhistorisk översikt*, Stockholm 1984

Johannes av Korset, *Sjärens dunkla natt*, Karmelitklostret Glumslöv 1972

Johnson, Elisabeth A. *She Who Is – The Mystery of God in Feminist Theological Discourse*, New York 1992

Johnston, William, *Being in love – The practice of Christian Prayer* Great Britain 1988

Jungman – Mauritsson, *Kyrkans Liturgi*. Stockholm 1981

Jäger, Willigis, *Kontemplation – Vägen till Gudserfarenhet enligt Mäster Eckehart och "Icke-vetandets moln"*, Bjärnum 1990

Kieffer, René, *Nytestamentlig teologi*. Lund 1979

Kyrkohistoria 1 – 2, Torben Christensen och Sven Göransson, Lund 1978

Lönnebo, Martin, *Religionens fem språk – Om religionernas mening och förnyelse*, Borås 1993

Mariabilder, Utställningskatalog, Nationalmuseum,

McFague, Sally, *Gudsbilder i en hotfull tid*, Borås 1994

McFague, Sally, *Metaphorical Theology*, Macquarrie, John, *In Search of Humanity – A Theological & Philosophical Approach*, London 1984

Mäster Eckehart, *Undervisande tal jämte andra predikningar*, Skellefteå 1984

Nørretrander, Tor, *Märk världen – en bok om vetenskap och intuition*, Falun 1995

Otto, Rudolf, *Det heliga*, Stockholm 1924

Pagels, Elaine, *De gnostiska evangelierna*, Malmö 1981